Turkish Studies - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 8/7 Summer 2013, p. 671-686, ANKARA-TURKEY

ARNAVUTLUK'TAKİ OSMANLI DÖNEMİ MİMARİSİNDE İSTANBUL TASVİRLİ DUVAR RESİMLERİ*

*Metin UÇAR***

ÖZET

Bu çalışmada, Balkan ülkelerinden Arnavutluk'ta Osmanlı döneminde yapılmış olan duvar resimlerindeki İstanbul tasvirlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda bölgede yaptığımız araştırmada tespit edilen İstanbul tasvirleri, yapıldıkları tarihlere ve bulundukları yere göre tasnif edilerek, içeriklerine göre değerlendirilmiştir. Ayrıca, resimlerdeki üslup özellikleri ve dönemin etkileri irdelenerek, teknik ve düzenleme açısından analiz edilerek, Anadolu'daki çağdaşlarıyla karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren başkent İstanbul ve Anadolu'daki dini ve sivil mimaride uygulanmaya başlayan duvar resimleri Arnavutluk'taki yapıların duvar yüzeylerinde de görülmeye başlar. Günümüzde çok az sayıdaki yapıda örnekleri kalmış olan duvar resimleri, yapıların iç ve dış duvar yüzeylerindeki madalyonlar, panolar, kuşaklar ve çerçevelerin içlerinde yer almaktadır. Resimlerde ele alınan konular, ağırlıklı olarak natürmort, manzara ve kent tasvirlerinden oluşmaktadır. Konu olarak seçilen kent tasvirleri içerisinde İstanbul, dönemin başkenti olması nedeniyle öncelikli bir yer teşkil eder. Genellikle hayali olarak ele alınan İstanbul tasvirleri, Akçahisar (Kruje) Toptaniler Konağı, Berat Bekarlar Camii, Berat Cako (Xhaxhi Qako) Evi, ve Görice (Korçe) Mirahor İlyas Bey Camii duvar yüzeylerinde yer almaktadır.

Konusu İstanbul olan ve günümüzde farklı ülke toprakları içerisinde kalan duvar resimleri, bölgedeki yerel sanatçılar tarafından yapılmış olmasına rağmen özellikle Ege ve Marmara bölgesinde bulunan çağdaşları ile teknik, üslup ve düzen açısından büyük benzerlikler gösterir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar**,** Arnavutluk, Süsleme, İstanbul, Duvar Resmi.

---

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim iş Eğitimi Anabilim Dalı. El-mek: metinucar65@gmail.com

İSTANBUL DEPICTION MURAL PAINTINGS IN ARCHITECTURE OF OTTOMAN PERIOD IN ALBANIA

ABSTRACT

In this study, it was aimed to investigate the Istanbul depictions mural paintings in Ottoman period within the borders of Albania, one of Balkan countries. Within the scope of our research, the Istanbul depictions found in research region were described according to their contents by classifying them according to painting dates and locations. Also by analyzing style characteristics in paintings and the effects of period, we tried to compare them with their likes in Anatolia in terms of technic and arrangement.

The mural paintings which started to be used in religious and civil architecture of Ottoman Empire (in Istanbul the Capital City and in Anatolia) since middle of 18th century has started to be seen in wall surfaces in Albania. Those mural paintings, which have nowadays samples on scarce number of structures, are located in medallions, boards, springer and frames on inner and outer wall surfaces of buildings. The themes of paintings are generally still-life, landscape and city depictions. Among city depictions chosen as theme, Istanbul has primary place because it was capital city in that era. The Istanbul figurations, which have generally been handled fictionally, are located on wall surfaces of Akçahisar (Kruje) Toptaniler Mansion, Berat Bekarlar Mosque, Berat Cako (Xhaxhi Qako) House and Görice (Korçe) Mirahor İlyas Bey Mosque.

Although the Istanbul-themed paintings, which are now located within the borders of other countries, have been made by local artists of their region, they show important similarities with their contemporaries in especially Aegean and Marmara regions from the aspects of technic, style and arrangement.

Key Words; Balkans, Albania, Istanbul, Ornaments, Wall painting

1. Giriş

XVIII. yüzyılın ilk yarısında, Lâle Devri'nden sonra İstanbul'da ortaya çıkan Batılılaşma hareketi, Anadolu'yu ve Balkanları kısa zamanda etkisi altına almıştır.[1] Özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, gerek imparatorluğun başkenti İstanbul'da gerekse Anadolu ve Rumeli'de mimari süslemeye sızan batı etkileri, yapıların duvarlarında önceleri barok ve rokoko nakışlarla birlikte görülen ve çoğu manzara kompozisyonlarından oluşan duvar resimlerinde kendisini daha çok gösterir.[2]

Duvar resimleri, padişah sarayları ve zengin konaklarının yanı sıra, cami gibi dini yapılara da girmiş; uygulama alanı sadece İstanbul'la sınırlı kalmayıp Anadolu ve Rumeli'nin de pek çok yerine geniş ölçüde yayılmıştır.[3] Batılı figüratif anlayışın yerine manzara tasvirlerinin tercih

[1] Rüçhan Arık, "Sanatta Batılılaşma Sürecinde Balkan Anadolu Beraberliği", **Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri,** 17-19 Mayıs 2000, Şumnu (Bulgaristan), I. Cilt, Ankara, 2001, 71-96. s.
[2] Günsel Renda, **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı**, **1700-1850**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara. 1977, 78.
[3] Mustafa Cezar, **Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi**, Ekav Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, 92.

edildiği resimler Anadolu'da ve Balkanlardaki yapılarda daha geniş bir uygulama alanı bulmuştur. İstanbul dışında manzara tasvirlerine daha sık rastlanmasının nedenlerinden biri, tasvirlerin içinde insan figürü barındırmaması ve esasen bir doğa tasviri olmasına bağlanır.[4] Manzara tasvirlerini, bilinen ve bilinmeyen yerler olarak ele alındığında; bilinmeyen yerlerin tasvirleri daha çok dağ, deniz, ırmak köprü vb. konulardan oluşurken, bilinen yerler daha çok Mekke Medine Kudüs, İstanbul gibi kent manzaralarından oluşmaktadır.

Anadolu ve balkanlardaki yapılardaki duvar yüzeylerinde örneklerine sıklıkla karşılaştığımız kent tasvirleri içerisinde İstanbul, dönemin başkenti olması nedeniyle ayrıcalıklı bir yer tutar. Konu ile ilgili olarak Balkan ülkelerinden Arnavutluk'ta yaptığımız araştırmada Osmanlı Dönemi yapıları üzerinde XVIII. yüzyıl ikinci yarısından itibaren çok sayıda İstanbul tasvirli duvar resminin yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Günümüze kadar az sayıda örnekleri kalmış olmasına rağmen, Osmanlı sanatının bütün evrelerinde diğer süsleme gruplarına göre daha az örnekleri görülen duvar resimlerinin, Arnavutluk'ta dini ve sivil yapılar üzerinde daha cesur bir uygulama alanı bulduğu söylenebilir.

Arnavutluk'taki yapıların duvarlarında bulunan İstanbul tasvirleri, Kruje (Akçahisar), Berat, Tiran ve Korçe (Görice) gibi şehirlerdeki yapılarda bulunmaktadır. Tasvirlerde ele alınan İstanbul, ya genel görünümü ya da sembolik yapıları ile tasvir edilmeye çalışılmıştır. Sembolik olarak ele alınan yapılar arasında Sultan Ahmet Camii, Ayasofya Camii, Sarayburnu ve Topkapı Sarayı, Galata Kulesi gibi yapılar ön plana çıkmaktadır. İstanbul'u hiç görmeyen sanatçılar tarafından hayali olarak yapıldığı düşünülen resimlerdeki yaklaşım, Başkent İstanbul'a olan özlemin ve bağlılığın göstergeleri olarak kabul edilebilir.

İncelenen İstanbul tasvirli duvar resimleri, teknik açıdan daha çok kendine has bir özellik ortaya koyar. Bunlar, Anadolu'daki çağdaşlarından farklı olarak ıslak sıva üzerine uygulanmışlardır. Arık'ın'da belirttiği gibi bu, "Kalem İşi" denen tekniğin bir başka türünü oluşturur.[5] Bu teknikle yapılmış İstanbul tasvirleri genellikle barok kartuşlar, çerçeveler, akantus yaprakları, 'C' ve 'S' dal kıvrımların aralarına ya da içlerine yerleştirilmiştir. Barok tarzlı süslemelerin aksine; tasvirler üslup ve düzen açısından batı anlayışından uzak, Osmanlı tasvir geleneğinin devamı niteliğindedir. Akçahisar Toptaniler Konağı, Tiran Hacı Ethem Bey Camii, Berat Bekârlar Camii, Cakolar (Xhaxhi Qako) Evi'nde hayali olarak yapılan tasvirler bu gruba örnek oluşturur. Korçe İlyas Bey Camii duvarlarında bulunan İstanbul tasvirleri ise fotoğrafik ve batı anlayışında yapılmış resimlerden oluşmaktadır.

2. İstanbul Tasvirli Duvar Resimleri

Arnavutluk'taki Osmanlı dönemi yapıları üzerinde yaptığımız incelemede, dört yapı üzerinde İstanbul tasvirli duvar resimleri tespit edilmiştir. Tamamıyla hayali tasvirlerden oluşan resimlerde İstanbul, bazı duvar resimlerinde panoramik olarak ele alınırken, bazılarında, sadece bir ya da birkaç caminin ele alınmasıyla tasvir edilmeye çalışılmıştır. Arnavutluk'ta bünyesinde İstanbul konulu duvar resmi bulunan eserler; Kruje (Akçahisar) Akçahisar Toptaniler Konağı, Berat Bekârlar Camii, Berat Xhaxhi Qako Evi Korçe Mirahor İlyas Bey camileridir.

[4] Malik Aksel, "İnsansız Sanatlar", **Sanat ve Folklor**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, 119-122.
[5] Rüçhan Arık, 'Osmanlı Sanatında Duvar Resimleri' **Osmanlı Ansiklopedisi**, 11. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, 423.

2.1.Toptaniler Konağı, Kruje, (Akçahisar) (1177/1764)

Toptaniler[6] Konağı, Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmış olan Akçahisar (Kruje) Kalesi içerisindeki yıkık durumda bulunan caminin güneybatısında bulunmaktadır. Konak, 1989 yılından beri etnografya müzesi olarak kullanılmaktadır.

Konak, bir avlu içerisinde kuzey-güney doğrultusunda "L" planlıdır. Yapının beden duvarları kırma taş, çatısı ise ahşap ve oluklu kiremitle örtülüdür. İki kat olarak inşa edilmiş olan bina alt katı eyvanlı üst katı dış sofalı ev tipindedir. Evin bölgede etkili olan Toptani ailesinden İsmail Paşa Toptani tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.[7] E. Riza konağın kesin tarihini 1177/1764 olarak vermektedir.[8]

Konaktaki süsleme ve duvar resimleri, üst katta bulunan başoda ile kadınlar odasındaki duvar yüzeylerinde bulunmaktadır. İstanbul tasvirleri kadınlar odasında tavanının alt kısmında bulunan panolar içerisinde yer almaktadır. Kuzey cephede İstanbul tasvirinin iki parça halinde yer aldığı panolarda surlar içerisine alınmış olan şehir panoramik bir şekilde birbirinin devamı şeklinde tasvir edilmiştir (Resim 1). İlk panoda, ön tarafta bulunan deniz ile üzerinde bulunan gemiler ikinci panoda ise toprak ve üzerinde ağaçlar ile aralarında atlı figürler tasvir edilmiştir. Yüksek taş yapılı bir surlarla çevrili şehir evler, camiler, saraylar, ağaçlar bulunmaktadır. Evler bir ya da iki katlı kırma çatılı ve cumbalı, cami ise kare planlı ve tek kubbeli olarak tasvir edilmiştir. Şehir bu görünümü ile Topkapı sarayının bulunduğu alanın hayali bir tasvirini yansıtmaktadır. Kuşbakışı olarak çizilmiş olan resim, üsluplaştırılmış bir biçim anlayışı ile yapıldığı için minyatür etkisi bırakmaktadır.

Toptaniler Konağı'nın 1975 yılında Emin Riza tarafından yenileme sırasında yapılan sondajlarda, duvarların kaba yonu taşıyla, içlerinin ise toprak sıva ve üzeri kireçli harç ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Kireçli sıva üzerine yapılan bezemelerin toprak boyalarla fresk tekniğinde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.[9]

Toptaniler Konağında bulunan resimler genel olarak halk sanatı içerisinde değerlendirilir. Duvarlarda resimleri yapan sanatkârlarla ilgili bir belge ya da imza bulunmaz. Ancak Sanat tarihçi F. Shkupi, resimleri yapan ustanın Toptaniler Konağı'nın bitkisel süslemelerini de yapan Osman Sali Sallaku olduğunu ileri sürmekte ancak kaynağını belirtmemektedir.[10]

2.3. Bekârlar Camii, Berat, (1243/1827-28)

Berat şehir merkezinde, Kalenin güney yamacında yer alan cami, Osum nehri kenarındaki Antipatrea caddesi üzerinde bulunmaktadır. [11]

Camii, 1243/1827-1828 yıllarında İbrahim Paşa Vlore'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından inşa ettirilmiştir.[12] Caminin mimarisi mahalledeki evler ile bütünlük sağlayacak şekilde kesme taş

---

[6] Toptani Ailesi, Arnavutluk'un en köklü ailelerinden olan ve geçmişi Arnavutluk'un önemli devlet adamlarından olan Karl Topia'ya dayanan ve Osmanlı Devrinde Arnavutluk'ta etkin olmuş ayanların başında gelen ailedir.

[7] Daha fazla bilgi için bkz; http://www.kruja.cchnet.it/historiku (Erişim: 20 Nisan 2013)

[8] Emin Riza, "Studim Per Retaurimin e Nje Banesa me Çardak Ne Krujes", **Monumentet,** Ministria e Aresimit dhe e Kultures, Tirane, 1975/2, 115.

[9] Emin Riza, **a.g.m**., 108-117

[10] Fatbardha Shkupi, "Tiparet e Zbukurımorjes Nga Shek. XVII. Deri në Fillim te Shek. XX Në Shqiperi", **Monumentet**, 1988/2, İnstituti e Monumenteve te Kultures, Tiran, 163.

[11] Mangalem Mahallesi ve Antipatrea Caddesi, Osmanlılar döneminde kazancılar caddesi ve kazancılar mahallesi olarak kayıtlıdır (Ekrem Hakkı Ayverdi, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan Yunanistan, Arnavutluk**, İstanbul, 2000)

12 Machiel Kiel, **Ottoman Architecture İn Albania 1383-1912**, Ircica, İstanbul, 1990, 73; A. Kuş – F. Şimşek- İ. Dıvarcı, **Rumeli'de Osmanlı Mirası Arnavutluk - Makedonya** Bosna-Hersek, Kosova 2. Cilt, Haznedaroğlu İnşaat Grubu Kültür Yayınları No, 2, İstanbul, 2007, 46.

ile yapılmış ve ahşap çatı ile örtülmüştür. Camii kuzey-güney yönünde dikine dikdörtgen planlı ve yaklaşık 11.10 x 9.60 m. ölçülerinde bir harime sahiptir.

Berat Bekârlar Cami içerisinde ve cephelerinde süslemeler arasına yerleştirilmiş olan panolar içerisinde çok sayıda duvar resmi bulunmaktadır. Balkanlarda, İstanbul konulu duvar resimlerinin en fazla bulunduğu yapı olan cami, yapısal özelliğinden çok bu resimlerle öne çıkmaktadır. Farklı ölçülerde yapılmış olan resimlerde Topkapı, Ayasofya, Süleymaniye ve Sultanahmet camilerinin ele alındığı hayali İstanbul tasvirlerinden oluşmaktadır.

Bekârlar Camisi'nin doğu cephesinde yer alan panolar içerisinde iki adet İstanbul tasviri yer almaktadır (Resim 2). Friz içerisindeki yatay dikdörtgen şeklindeki üçüncü panoda yer alan ilk tasvirde, ortada merkezi kubbe, yanlarda ise altı kubbesi olan dört minareli bir cami yer almaktadır. Bir sur içerisinde tasvir edilmiş olan caminin birisi denize, diğeri karaya açılan yuvarlak kemerli ve çift kanatlı iki kapısı bulunmaktadır. Caminin kubbeleri kurşunlu olup hepsi üzerlerinde birer alem ile tasvir edilmiştir. Üst sıra pencereleri yuvarlak kemerli, alt sıra pencereleri ise dikey dikdörtgen şeklinde biçimli yapılmış olan pencereler, orta da bulunan kubbeli ana yapıda farklılık gösterir. Avlu dışında kalan yerler, cumbalı Osmanlı evlerinden oluşan bir mahalle görünümünde yapılmış olup sol ön tarafta ise deniz olarak bırakılmıştır. Deniz üzerinde bulunan üç adet üçer direkli yelkenli ile iki gemi bulunmaktadır. İstanbul Topkapı Sarayını çağrıştıran bu manzara, kuş bakışı yapılmış minyatür özellikleri taşımaktadır (Resim 3).

Bölge insanları tarafından da "İstanbul" olduğu söylenen tasvir, kayıkların, yelkenli gemilerin dolaştığı deniz kıyısında, etrafı avlu ile çevrili, dört minareli, beş kubbeli son cemaat yeri bulunan büyük bir camii ile evlerin ve daha büyük yapıları göstermektedir.[13]

Bekârlar Camisi'nin doğu cephesindeki ikinci İstanbul tasviri, friz kuşağının güney köşesinde bulunan dörtgen panoda yer almaktadır (Resim- 4). Sur içerisine alınmış bir sarayın tasvir edildiği resimde, sol alt kısımda bir şehir, sur kapısı ve arka tarafta bulunan yapı topluluğu Topkapı Sarayı'nı hatırlatmaktadır. Yapının yanlarında bulunan kuleler ve sol kuleden atış yapan toplar ile tasvir edilmiş saray, sur dışında bulunan servi ağaçları ile bir önceki resim ile teknik ve kompozisyon açısından benzerlik gösterir.[14]

Caminin batı cephesindeki friz kuşağında bulunan iki pano içerisinde iki ayrı İstanbul tasviri yer almaktadır. Minareye yakın olan yerdeki kısım tamamen silinmiş olduğu için kent tasviri tam olarak anlaşılmamaktadır. İki pencere arasında kalan dikdörtgen panoda, altı minaresi olan oldukça büyük ve külliye türü bir yapı topluluğu tasviri yer alır. Altı minaresiyle İstanbul'da Sultan Ahmet Cami'nin hayali bir tasvirini hatırlatan yapı, arka tarafta bahçeler içerisine alınmış kubbeli yapılar, ön kısımda ki dikilitaş ve mezar görüntüleri panoramik bir bakış açısı ile sunulmuştur (Resim- 5).

Bekârlar Camii son cemaat yeri içindeki harim kuzey duvarının doğusunda ve revakın güneye açılan yuvarlak kemeri üzerindeki alınlıkta farklı bir İstanbul tasviri yer alır. Bu panonun batı kısmında yer alan merkezi kubbeli ve dört minareli bir cami daha önceki benzer resimlerde olduğu gibi bir İstanbul tasvirini hatırlatır. Caminin doğu kısmında yer alan ve alt kısımları oldukça dar üst kısımları ise abartılı cumbalı evler ve aralarına asılmış olan çamaşırlar, başkent İstanbul'u hatırlatan bir başka görüntüyü oluşturur[15]

[13] Rüçhan Arık, **Anadolu Tasvir Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, 122; Kastriot Dervishi, **Arti İslam Ne Berat**, (Yayınlanmamış Arşivinden) Tiran, 2007, 35.

[14] Tarkan Okçuoğlu, XVIII. **Ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı**, (yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000,166-167.

[15] Kastriot Dervishi, **Arti İslam Ne Berat**, (Yayınlanmamış Arşivinden) Tiran, 2007, 37.

Harim içerisinde kıble duvarı ortasında bulunan mihrap kavsarasının her iki yanındaki üst kuşak içerisinde İstanbul tasvirli birer pano bulunmaktadır. Mihrabın batısında yer alan panoda bulunan merkezi kubbeli, dört minareli ve eyvanlı bir avludan oluşan yapısı ile klasik Osmanlı mimari özelliği gösteren bir cami tasviri yer almaktadır. İstanbul'daki büyük ölçekli camilere olan öykünmenin yansıması olarak görünen resimler üsluplaştırılmış bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ancak resmi yapan ustanın bu camiyi görmeden imgesel olarak çizmiş olduğu ya da anlatılardan hareketle çizmiş olabileceği fikri uyanmaktadır. Çünkü tasvirleri yapan sanatçının camilerin karakteristik özellikleri ile ilgili temel bilgileri göz ardı ettiği ya da bilmediği anlaşılmaktadır (Resim- 6).

Bekârlar Camisi'nde bulunan İstanbul konulu tasvirler üslup ve konu açısından daha farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Caminin harim, son cemaat yeri ve cephelerinde yer alan resimler arasındaki İstanbul tasvirleri tamamıyla primitif bir anlayışla yapılmıştır. Kuş bakışı bir görünümle ele alınan manzaralar üsluplaştırılmış bir yaklaşım ortaya koymaktadırlar. Klasik Osmanlı minyatür etkileri görülen tasvirlerde yüzeysel etki açık bir şekilde yansıtılmıştır.

2.4. Cakolar Evi, Berat, (XIX. Yüzyıl)

Cakolar (Xhaxhi Qako)[16] Evi, Osmanlı döneminde Bektaşi tarikat müritleri için barınma yeri amacıyla[17] Berat şehir merkezinin batı tarafında Gorica (Partizani) mahallesinde inşa edilmiştir. Sağlam şekilde günümüze kadar gelmiş olan binanın beden duvarları kırma taş, çatısı ise, ahşap kırmalı ve oluklu kiremitle örtülüdür. Beyaz badanalı bina, zemin katla birlikte üç kat olarak inşa edilmiş kule biçimli,[18] güneyine eklenmiş sofa ile "L" planlı dış sofalı ev tipindedir.

Binanın başodasında bulunan bir vazo içerisinde çiçek tasvirli duvar resmi altında latin rakamlarıyla oldukça büyük olarak yazılmış olan 1869 tarihi yazılıdır. Bu tarih süslemelerin son aşamasının yapıldığı tarih olarak kabul edilmektedir. Evin yapılışı genellikle XIX. ortalarına tarihlenir.[19]

Binanın birinci katında bulunan başodada üç duvar yüzeyine yapılmış kalem işi süslemeler ve aralarında duvar resimleri yer almaktadır. Odanın batı cephesinden başlayan ve on beş metre uzunluğunda bir kuşak halinde uzanan resimlerin yüksekliği bir metreye yakındır. Oda içerisinde sağlam kalmış panolardan batı cephesinde bulunan ve primitif bir yaklaşımla tasvir edilmiş bir cami tasviri ile başlamaktadır (Resim 8). Yatay dikdörtgen planlı pano içerisi dolacak şekilde bir düzenle yerleştirilen cami, görünümü itibarıyla İstanbul'da bulunan merkezi kubbeli camileri hatırlatmaktadır.

Kare planlı mekân üzerine tek kubbe ile yanlarında üçer minareden oluşan caminin ön kısmına beş küçük kubbe daha eklenmiştir. Kesme taş ile yapılmış beden duvarlarının üst kısmında iki sıra halinde on dört pencere bulunmaktadır. Pencereler üst sırada yuvarlak kemerli alt kısımda ise düz ve dikdörtgen planlıdır. Kubbe mavi ve gri renklerle yapılarak kurşun etkisi verilmeye çalışılmıştır. Kubbe üzerinde bulunan alem yerinde ise bir haç tasviri yer almaktadır ki bu haç tasvirinin evin son sahibi Hristiyan aile tarafından yaptırıldığı söylenmektedir.[20] Caminin sağ ve sol yanlarında yer alan üçer şerefeli altı minare oldukça yüksek tutulmuş olup istisnai bir örnek teşkil eder. Altı minareli hiç bir cami örneğinin olmadığı Arnavutluk'taki bu örnek, İstanbul'daki Sultan Ahmet Camisi'nin hayali bir tasvirini yansıttığı söylenebilir. Ön tarafta bulunan beş küçük kubbe

[16] Xhachi Qako, evin şu andaki sahibi yunan asıllı Hristiyan bir müzisyen olup evin üçüncü sahibidir. (Kastriot Dervishi, **Arti İslam Ne Berat**, (Yayınlanmamış Arşivinden) Tiran, 2007, 62.
[17] Dervishi, **a.g.e**. 62.
[18] Kule deyimi Türkçeden Arnavutçaya "kulla" olarak geçmiş ve iki kattan yüksek olarak yapılmış olan evler için mimari terim ve tipolojik bir sınıflandırma olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır.
[19] E. Riza - H. Nallbani, "Nje Ndertim i Tipit Kulle Ne Berat", **Monumentet**, S.10, Tiran 1975. 117-123
[20] Dervishi, **a.g.e**. 63.

ile altında yer alan iki sıralı çok sayıda pencerede bu düşünceyi destekler görünmektedir. Minare aralarına yerleştirilmiş olan yüksek servi ağaçları yeşil, gökyüzü ise toprak renkle yapılmıştır.

Tasvir üç boyutlu ve batı anlayışından uzak bir bakış açısıyla yapılmış olup minyatür etkileri de görülmektedir. Dervishi, resimde yer alan minareler, ağaçlar ve haçın daha sonra eklenerek dönüştürülmeye çalışıldığını ama başarılamadığını yazmaktadır.[21] Farklı zamanlarda üç ayrı bezeme programı uygulanmış olan yapının, ikinci aşamasının XVIII. yüzyıl sonlarındaki yapılmış olan bezemelerin Bekârlar Camii ve Tiran Ethem Bey Camiinin ressamı olarak bilinen Zaim Kurti tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir.[22]

2.5. Mirahor İlyas Bey Camii, Korçe, (Görice), (XIX. Yüzyıl)

Mirahor İlyas Bey Cami, Korçe şehir merkezindeki Fan Noli Caddesi üzerinde, eski pazar yeri yakınında bulunmaktadır. Sultan II. Bayezid'ın (1447-1512) imrahorlarından İlyas Bey tarafından, medrese, hamam, mektep ve imaretten oluşan külliye bünyesinde yer alan caminin 1289/1872-73 tarihli tamir kitabesine göre 901/1485-86 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır.[23]

Kare plânlı, tek kubbeli, üç bölümlü son cemaat yeri ve minareden oluşan cami, iç ölçülerine göre 9.60 X 9.60 m.[24] ebadında ve kubbesi dört trompun oluşturduğu sekizgen bir kasnak üzerinde yükselmektedir.

Caminin harim duvar yüzeylerindeki panolarda yer alan İstanbul konulu resimler genellikle İstanbul'da bulunan önemli yapıların görünümlerinden seçilmiştir. Ayrı panolar içerisinde dört duvarda yer alan tasvirler; Ayasofya, Sultanahmet, Pertevniyal Valide Sultan camileri ile Galata kulesinden oluşmaktadır.

Harim kıble duvarı mihrabın üzerinde üst sıradaki iki pencere arasında bulunan ve yaklaşık 1x15 m ve üst kısmı üçgen şekilde tamamlanan dikey bir dikdörtgen pano içerisinde İstanbul Ayasofya Cami tasviri yer alır. Cami oldukça uzaktan geniş bir bakış açısıyla ele alınmış fotoğrafik bir görünüm arz eder (Resim 9). Resmin yapıldığı dönem dikkate alınarak incelendiğinde; XIX. yüzyıl son çeyreğinde yapılmış olduğu aynı tarihlerdeki fotoğraflar ile benzerliklerinden anlaşılmaktadır. Panoda yer alan Ayasofya caminin bir fotoğrafından bakılarak yapıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Daha önce aynı bölgelerde görülen duvar resimlerindeki hayali İstanbul tasvirleri dikkate alındığında oldukça farklı bir üslup, teknik ve düzen göze çarpar. Buradaki Ayasofya Cami tasviri oran-orantı, ölçü ve perspektif açısından incelendiğinde fotoğrafik bir özellik gösterir. Cami batı yönünden bir bakış noktası ile alınarak, bir noktalı perspektif kuralına bağlı kalınarak çizilmiştir. Renkler de ise Ayasofya caminin gerçek renklerine bağlı kalınmamıştır.

Harim batı duvarında en üstte bulunan iki pencere arasında yer alan ikinci resim oldukça uzak bir noktadan ve geniş bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Resimde Sultanahmet Cami'nin kuzey cephesinde bulunan bahçe ve kapısı Atmeydanı, meydandaki dikilitaş ve şadırvan görülmektedir. (Resim 10). Atmeydanı zemini topraklı olarak tasvir edilmiştir ki bu da XIX yüzyıl sonları ile XX yüzyıl başlarındaki eski görünümünü yansıtmaktadır. Yapılan resimde perspektif kurallarına uyulmuştur.

---

[21] Dervishi, **a.g.e**. 64.
[22] Dervishi, **a.g.e**. 64.
[23] E. Hakkı Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri**,** Bulgaristan**,** Yunanistan**,** Arnavutluk**, 4.** Cilt, *İstanbul* 1982, 412; Machiel Kiel, **Ottoman Architecture in Albania**, İstanbul, 1990, 164; Aleksander Meksi, **Arkitektura e Xhamiıve te Shqiperise**, Tiran, 2007, 39; Zija Skodra, "Arkitekture İslame ne shqiperise", **Perla**, *Revista Shkencore*, S. 2-3, Tiran 1999; Valter Shtylla, "İliaz Bey Mirahori a National Historic Figure", **Monumentet**, Tiran, 2007, 68; A. Kuş - F. Şimşek - İ. Dıvarcı, **Rumeli'de Osmanlı Mirası**, İstanbul 2007, 97-98; M. Zeki İbrahimgil - Ömer Turan, **Balkanlardaki Türk-İslam Eserlerinden Örnekler**, Ankara, 2004. 53-54; Sulejman Dashi - Gjergj Frasheri, "Zhvillimi i Arkitektures İslamike Shqiptare Te Xhamive", **Monumentet**, 1986/2. 66.
[24] Aleksander Meksi, **Arkitektura e Xhamiıve te Shqiperise**, Tiran, 2007, 39

Üçüncü resim kuzey duvarda en üstte bulunan iki pencere arasında yer almaktadır (Resim 11). Kadınlar mahfilinin bulunduğu kuzey duvarında bulunan resim üst sırda bulunan diğer resimler gibi konu açısından benzerlik gösterir. Diğer üç resimde olduğu gibi bu resimde de İstanbul tasviri yer alır. Yine fotoğraftan yapıldığı açık bir şekilde belli olan resimde eski Galata'nın görüntüsü resmedilmiştir. Kule çevresinde bulunan evler on dokuzuncu yüzyıl sonunda galata kulesinin fotoğrafları ile örtüşmektedir. Etrafı surlarla çevrili olarak yapılmış kule açık bir meydan ortasında ve yanında kırmızı çatılı evler ile birlikte yapılmıştır. Bu günkü halinden hiçbir farklılık göstermeyen kule üzerinde kırmızı bir bayrakla tasvir edilmiştir. Yer yer bozulma ve dökülmelerin olduğu resim yağlıboya tekniği ile yapılmıştır.

Doğu duvarında en üstte bulunan iki pencere arasında yer almaktadır (Resim 12). Geniş ve üstten bir bakış açısı ile ele alınmış resimde bir bahçe ya da ağaçlık içerisinde merkezi kubbeli tek minareli bir cami tasviri yer almaktadır. Cami İstanbul Aksaray'da bulunan neo-gotik üsluplu Pertevniyal Valide Sultan Cami ile mimari açıdan büyük benzerlik göstermektedir.[25]

Caminin süslemeleri ile ilgili kaynaklarda ve arşiv kayıtlarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Harimdeki tromp ve mihrap süslemelerinin caminin yapım yılı olan 901/1495-96 yılında yapıldığı sanılmaktadır. Ancak tavanda ve dökülen duvar sıvalarının altında gözle görülebilecek şekilde bitkisel motifli süslemelerin olduğu ve bunların zamanla boya ve sıva ile kapatıldığı anlaşılmaktadır. Bu da caminin daha önce farklı süsleme programına sahip olduğunu ve değişik tarihlerde onarım geçirdiğini göstermektedir. Caminin yapılışının beş yüzüncü yılında, Pirro Thomo başkanlığında bir ekip tarafından 1996 yılında yapılan onarımında resimlerin XIX. yüzyıldaki orijinaline sadık kalınmıştır.[26]

SONUÇ

Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi mimarisinde tespit edilen İstanbul tasvirli duvar resimleri, Balkanlardaki Türk kültür mirasını yansıtması açısından önemli bir yere sahiptir.

Arnavutluk'ta incelediğimiz yapılar sade ve basit bir görünüme sahip olmasına rağmen mimarideki iç ve dış duvar yüzeylerine yapılmış olan bezeme ve duvar resimleri ile zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Duvar resimleri içerisinde İstanbul, dönemin başkenti olması nedeniyle öncelikli bir yer teşkil eder. Dört yapıda tespit edilen İstanbul tasvirleri, Anadolu'daki örneklerden farklı olarak ıslak sıva üzerine kalem işi tekniğiyle yapılmış olup malzeme olarak toprak v kök boyalar kullanılmıştır. Duvar resimlerinde İstanbul'un ele alınış şekli, mekân düzeni, çizgisel yaklaşımlardaki anlayış, Anadolu'daki bazı yapılarda bulunan İstanbul tasvirleri ile benzerlik gösterir. Bunlar İstanbul'daki saray ve konaklarda bulunan İstanbul tasvirleri kadar ustaca yapılmasa da; Manisa Bayramtaştepe Evi'[27]Göreme Küçük Mehmet Ağa Konağı,[28] Yozgat Çapanoğlu Camii[29] Aydın Cincin Cihanoğlu Camii,[30] Soma Hızır İlyas Bey Camii, Denizli Acıpayam Yazır Camii, Amasya Gümüşlü Camii, Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii, [31]

[25] Tasvir edilen Camii; İstanbul'da bulunan camiler incelendiğinde en büyük benzerliği Pertevniyal Valide Sulan Camii ile göstermektedir.
[26] Hasani, "Xhamia e Iliaz Bej Mirahorit Histori dhe Vlera", **Qyteti İm Falas, Revista**, Botimi Bashkia Korçes, Shtator, 2008. 13.
[27]Candan Nemlioğlu, "Osmanlı Mimari Eserleri Bezemelerinde Üsküdar Sancağı'ndan Görüntüler," **Üsküdar Sempozyumu**,**-VI**, 149
[28] Günsel Renda "Göreme'de Korunması Gereken Bir Ev", **Kültür Bakanlığı III. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 20-24 Mayıs,1985, Ankara, 1986, 103-132
[2929] Rüçhan Arık, **Anadolu Tasvir Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, 28.
[30] Arık, **a.g.e**. 30
[31] Resim ve bilgi için bkz: Ersel Çağlıtütüncigil, "Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii Süslemeleri", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Mayıs 2012, Sayı:25, 151.

[32]Tavşanlı Kurşunlu Camii duvarlarında görülen İstanbul ve camii tasvirleri ile benzerlik göstermektedir.

Arnavutluk'taki yapıların duvarlarındaki barok üsluplu bitkisel süslemeler arasında yer alan İstanbul tasvirleri, geleneksel Osmanlı minyatür anlayışının terkedilmemiş olduğunu gösteren özgün halk sanatı örneklerini oluştururlar. Ele alınan İstanbul tasvirlerinin minyatürlerdeki gibi üsluplaştırılmış bir yaklaşımla ele alınması, geleneksel biçim anlayışından tam olarak vazgeçilemediğini gösterir. Çoğunlukla bölgedeki ayanlar tarafından inşa edilmiş eserlerde, yerel sanatçılar tarafından yapılmış olan İstanbul tasvirleri, Osmanlı'nın Arnavutluk'taki kalıntıları değil ortak kültürün mirası olarak görülmesi gerekir.

RESİMLER:

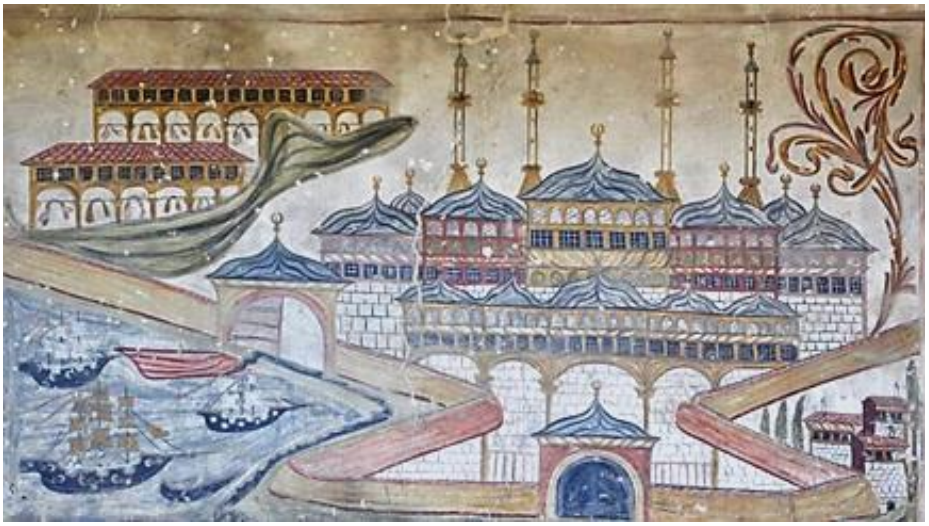

Resim-1 Kruje (Akçahisar) Toptani Konağı duvarlarında bulunan İstanbul Tasvirleri, (Foto: M.Uçar).

[32] İnci Kuyulu,"Geç Dönem Anadolu Tasvir Sanatından Yeni Bir Örnek; Soma Damgacı Camii", **Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi**, S.IV, İzmir 1988, 74.

Resim-2 Berat Bekârlar Camii doğu cephesinde duvar resimleri (Foto: M.Uçar).

Resim-3 Berat Bekârlar Camii doğu cephesinde İstanbul tasviri (Foto: M.Uçar).

Resim-4 Berat Bekârlar Camii doğu cephesinde saray tasviri (Foto: M.Uçar).

Resim-5 Berat Bekârlar Camii batı cephesinde Sultan Ahmet Camii tasviri (Foto: M.Uçar).

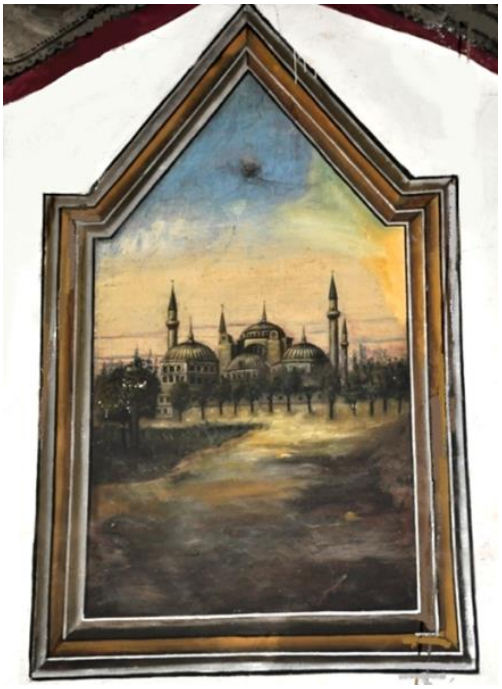
Resim-6 Berat Bekârlar Camii hariminde camii tasviri (Foto: M.Uçar).

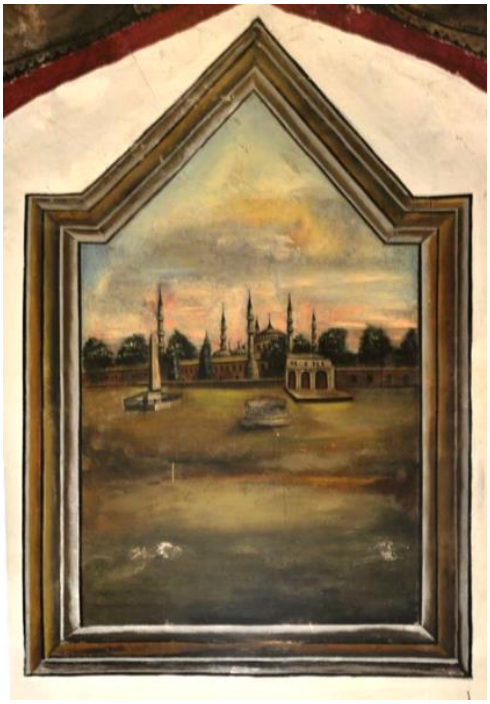
Resim-7 Berat Bekârlar Camii hariminde camii tasviri (Foto: M.Uçar).

Resim. 8. Berat Cakolar Evi başoda duvarında camii tasviri (Foto: K.Dervishi)

Resim-9 Korçe Mirahor İlyas Bey Camii duvarında
Ayasofya Camii tasviri (Foto: M.Uçar).

Resim-10 Korçe Mirahor İlyas Bey Camii duvarında
Sultan Ahmet Camii tasviri (Foto: M.Uçar).

Resim-11 Korçe Mirahor İlyas Bey Camii duvarında
Galata Kulesi tasviri (Foto: M.Uçar).

Resim-12 Korçe Mirahor İlyas Bey Camii duvarında
Pertevniyal Valide Sultan Camii tasviri

KAYNAKÇA

AKSEL Malik, "İnsansız Sanatlar", **Sanat ve Folklor**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, 119-122. s.

ARIK Rüçhan, **Anadolu Tasvir Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

ARIK Rüçhan, "Sanatta Batılılaşma Sürecinde Balkan Anadolu Beraberliği", **Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri,** 17-19 Mayıs 2000, Şumnu (Bulgaristan), C. I, Ankara, 2001, 71-96. s.

ARIK Rüçhan, 'Osmanlı Sanatında Duvar Resimleri' **Osmanlı Ansiklopedisi**, 11. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, 423-436.

AYVERDİ Ekrem Hakkı, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan Yunanistan, Arnavutluk**, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2000.

CEZAR Mustafa, **Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi**, Ekav Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.

ÇAĞLITÜTÜNCİGİL Ersel, "Eski Mordoğan (İzmir) Köyü Camii Süslemeleri", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Mayıs 2012, Sayı:25, 139-162. s.

DASHİ S.- FRASHERİ G., "Zhvillimi i Arkitektures İslamike Shqiptare Te Xhamive", **Monumentet**, 1986/2. 66.

DERVİSHİ Kastriot, **Arti İslam Ne Berat**, (Yayınlanmamış Arşivinden) Tiran, 2007.

İBRAHİMGİL M. Zeki, - Turan Ömer, **Balkanlardaki Türk-İslam Eserlerinden Örnekler**, Ankara, 2004.

HASANİ V., "Xhamia e Iliaz Bej Mirahorit Histori dhe Vlera", **Qyteti İm Falas, Revista**, Botimi Bashkia Korçes, Shtator, 2008. 13.

KİEL Machiel, **Ottoman Architecture İn Albania 1383-1912**, Ircica, İstanbul, 1990.

KUYULU İnci, "Geç Dönem Anadolu Tasvir Sanatından Yeni Bir Örnek; Soma Damgacı Camii", Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi, S.IV, İzmir 1988, 67-78. s.

KUŞ A. – ŞİMŞEK F. - DIVARCI İ., **Rumeli'de Osmanlı Mirası Arnavutluk - Makedonya** Bosna-Hersek, Kosova 2. Cilt, Haznedaroğlu İnşaat Grubu Kültür Yayınları No, 2, İstanbul, 2007.

MEKSİ Aleksander, **Arkitektura e Xhamiıve te Shqiperise**, Tiran, 2007.

NEMLİOĞLU Candan, "Osmanlı Mimari Eserleri Bezemelerinde Üsküdar Sancağı'ndan Görüntüler," **Üsküdar Sempozyumu,-VI**, 145-166

OKÇUOĞLU Tarkan, XVIII. **Ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Duvar Resimlerinde Betimleme Anlayışı**, (yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2000.

RENDA Günsel, **Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı**, 1700-1850, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara. 1977.

RENDA Günsel, "Göreme'de Korunması Gereken Bir Ev", **Kültür Bakanlığı III. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 20-24 Mayıs,1985, Ankara, 1986, 103-132

RIZA Emin, "Studim Per Retaurimin e Nje Banesa me Çardak Ne Krujes", **Monumentet,** Ministria e Aresimit dhe e Kultures, Tirane, 1975/2, 115.

RIZA E. – NALLBANİ H., "Nje Ndertim i Tipit Kulle Ne Berat", **Monumentet**, S.10, İnstituti e Monumenteve te Kultures,Tiran 1975. 117-123

SHKUPİ Fatbardha, "Tiparet e Zbukurımores Nga Shek. XVII. Deri në Fillim te Shek. XX Në Shqiperi", **Monumentet**, 1988/2, İnstituti e Monumenteve te Kultures, Tiran, 163-167. s.

SKODRA Zija, "Arkitekture İslame ne shqiperise", **Perla**, *Revista Shkencore*, S. 2-3, Tiran 1999.

SHTYLLA Valter, "İliaz Bey Mirahori a National Historic Figure", **Monumentet**, İnstituti e Monumenteve te Kultures, Tiran, 2007, 63-68. s.